

# Bodem Anders!

*Ontmoeting voor Boer en Burger*



## Programma

**19 & 20 maart 2015**

**Brabanthallen, Den Bosch**



**Donderdag 19 maart:** Velddag met excursies en filmavond

**Vrijdag 20 maart:** Workshops en lezingen met o.a. Hans Huijbers (ZLTO), Wim van der Putten (Wageningen Universiteit, NIOO), John D. Liu (filmmaker en ecooloog) en boeren aan het woord.

## ***Van Voedsel Anders naar Bodem Anders!***

De positieve sfeer en de grote opkomst tijdens de Voedsel Anders- conferentie in februari 2014 maakte duidelijk dat er behoefte is in de Vlaamse en Nederlandse samenleving om stappen te zetten voor een beter voedselsysteem. Daarvoor is inzet nodig vanuit landbouw, maatschappelijke organisaties, wetenschappers en burgers. Voor een goed en eerlijk voedselsysteem is een gezonde bodem cruciaal.

Niet voor niets riepen de Verenigde Naties 2015 uit tot het Internationale Jaar van de Bodem: bodemdegradatie door structuurbederf, biodiversiteitsverlies, uitputting en overbemesting speelt wereldwijd en zeker ook in Nederland en Vlaanderen. Daarom organiseert Voedsel Anders dit jaar *Bodem Anders!*

*Bodem Anders!* nodigt alle deelnemers uit om met elkaar te werken aan een betere bodem. In creatieve gesprekken over oplossingen en door te kijken naar succesvolle initiatieven hopen we elkaar te vinden. Wat kan een ieder van u samen met anderen betekenen voor meer veerkracht van de bodem, meer draagkracht, lange termijn-bodemvruchtbaarheid, en meer bodembiodiversiteit?

We danken alle sponsors en iedereen die een bijdrage levert aan het programma en wensen u veel inspiratie en plezier bij *Bodem Anders!*

*Het organiserende team:*

*Piet Rombouts, Klarien Klingen, Leonardo van den Berg, Janneke Bruil, Daniel Gomez, Hanna Kool, Loes van Loenen, Daphne Lubbers, Romée Marchand, Jordy Stokhof de Jong, Willem Stoop, Hanneke Oosterbaan, Paul van Ham en Kim Bunt.*

**VELDDAG**

Excursies en presentaties op locatie i.s.m. Stichting Duinboeren

Tijd : 10:00-16:30

Verzamelplaats : Parkeerplaats voetbalvereniging VCB Biezemortel  
Biezemortelsestraat 53b, Biezemortel

Inspirerende excursies en uitwisseling langs innovatieve boeren en een compostbedrijf. Met bodemprofielen, lunch en koffie. Deelnemers bezoeken vijf initiatieven:

**1. Geitenbedrijf Gerrit Verhoeven**

Pieren in de bodem! - door Nick van Eekeren (Louis Bolk Instituut)  
Agroforestry en de bodem - Mark Vonk (Stichting de Duinboeren)

**2. Van Iersel Compost**

Hoor en zie (en ruik) alles wat je altijd wilde weten over professionele compostbereiding.

**3. Casper Verhoeven boomkwekerij**

Bodemleven en Agroecologie: nuttige hulp bij boomteelt

**4. De rand van het Hengstven**

Landbouw als overgang naar natuur? Jazeker! Emiel Ansems (Stichting de Duinboeren)

**5. Binnen bij Van Iersel Compost**

Kringlooplandbouw en systeembenadering: basis voor de bodem (Marjolein Visser, René Jochems)

**FILMAVOND**

Film : Bodemboeren  
i.s.m. Transfarmers, BAJK, Boerengroep, Bionext, Brabantse Milieufederatie  
Tijd : 20:00-22:00  
Locatie : Brabanthallen Den Bosch

U kunt genieten van vijf eigenwijze Nederlandse boeren die met een kleine filmploeg letterlijk hun bodem in doken, en vertellen waarom en hoe zij voortdurend experimenteren en observeren om die duurzamer te beheren. Samen verzetten zij de bakens tot een grondig 'nieuw bodemverhaal'. Daarin is duurzame voedselproductie meer dan verliezen compenseren en bedreigingen afwenden. Met oude, soms vergeten, en nieuwe, soms verrassende kennis bouwen zij pro-actief aan hun natuurlijke kapitaal: een bruisend bodemleven met voldoende lucht, water, koolstof en mineralen.

Daarna gaat John D. Liu (filmmaker en ecooog) in gesprek met jonge boeren. Wat kunnen jonge boeren doen voor goed bodembeheer? Hoe kunnen we met elkaar zorgen voor gezonde bodems die landbouw mogelijk maken, ook nog in de toekomst?

**Workshops, lezingen, dialoog**

Locatie: Brabanthallen, Den Bosch

10:00-10:15

**Welkom****Hans Huijbers (ZLTO)**  
en dagvoorzitter Evelijne Bruning

10:15-11:15

**Keynotes****Wim van der Putten**  
(Wageningen Universiteit, NIOO)**Volkert Engelsman**  
(IFOAM)

Vragen en reacties uit publiek.

11:30-12:45

**BOEREN AAN HET WOORD**

Verschillende boeren uit Nederland en Vlaanderen presenteren hun bodeminitiatieven in parallelle sessies. Ze geven antwoord op de vraag: Wat heb je gedaan, en waarom was het succesvol? Daarna kan het publiek vragen stellen.

11:30-12:00

**Ronde 1**

12:15-12:45

**Ronde 2****Gerrit Verhoeven**  
(Stichting Duinboeren)Fosfaatuitmijning en *agroforestry* in een geitenhouderij**Nico Vandevannet**  
(De Levende Aarde)

Ploegloos werken en composteren in een Vlaamse tuinderij

**Adrie Bosser**  
(ZLTO)

Bodembeheer in akkerbouw

**Wouter van Eck**  
(Voedselbos Ketelbroek)

Integratie van natuur en landbouw in het eerste voedselbos van Nederland.

**David Janssen**  
(Pluimveehouderij De Haan)

Deze legkippenhouder is op weg naar 100% lokaal veevoer i.s.m. Milieudefensie.

**Mies Canestrelli**  
(Transfarmers)

Gezonde bodems in een gezonde stad.

**Johan D'Hulster**  
(De Akelei, Vlaanderen)

Dit tuinbouwbedrijf werkt met zoete droge mest van goede bacteriële kwaliteit, dankzij de koeien uit natuurgebied die alleen gras eten.

**Taco Blom** (Samenland) Bodemverbetering met principes van permacultuur.

12:45-14:00

**Lunch, infomarkt**

Op de infomarkt vindt u een scala aan organisaties die aan betere bodems werken. Met o.a. Helphumus.nl, Bodemprofielen van Stichting Demeter, Velt.

**WORKSHOPS**

14:00-16:00

**Tien parallelle workshops**

- Van bodemkunde naar bodemaatregelen
- Een kijkje in het bodemleven
- Kringlooplandbouw en agroecologie
- Bodem-interventies
- Precisielandbouw
- Agroecologie in beweging
- Bodems in de stadslandbouw
- Boer zoekt grond
- Bodems, consument en gezondheid
- Bodem in (circulaire) economie

*Zie apart workshopprogramma. In elke workshop vragen we de deelnemers om gezamenlijk drie creatieve aanbevelingen te formuleren.*

16:00 – 16:30 **Koffie**

16:30-16:45

**Reflectie op de dag****Marjolein Visser (ULB)**

16:45-17:30

**Afsluitende speech****John D. Liu**

(Chinees-Amerikaanse filmmaker, ecooloog en onderzoeker). Een mondiale visie op herstellende bodems! Mogelijkheid tot vragen stellen.

17:30 – 18:30

**Borrel met muziek**

**Workshopprogramma Bodem Anders!**

Locatie: Brabanthallen, Den Bosch

**Van bodemkunde naar bodemaatregelen**

Zaal : Dexter 11

Beschrijving : Naast gewone bodemanalyses zoals gedaan door laboratoria kan je ook veel zelf zien aan de bodem. Leer en ervaar wat je met eigen ogen onder onder je grond vindt.

Workshopleider : Leen Janmaat (Louis Bolk Instituut)

Met bijdrage van : Petra van Vliet (BLGG-Agroxpertus)

Anton Nigten (bodemonderzoeker)

Marleen Zanen (Louis Bolk Instituut)

**Een kijkje in het bodemleven**

Zaal : Dexter 12

Beschrijving : De wonderde wereld van bodemleven. Wat doen bodemorganismen en wat hebben ze nodig?

Workshopleider : Marc Siepman (Gevoel voor Humus)

Met bijdrage van : Nick van Eekeren (Louis Bolk Instituut)

**Kringlooplandbouw en agroecologie**

Zaal : Limousin 1

Beschrijving : Gesloten nutriëntenkringlopen en/of agroecologie, met een gezonde bodem als basis- het succes van natuurvriendelijke landbouw

Workshopleider : Henk Kieft (ETC)

Met bijdrage van : Hans Geurts (NMV)

Janjo de Haen (Wageningen Universiteit)

Marjolein Visser (ULB)

Johan D'Hulster (Tuinbouwbedrijf de Akelei)

**Bodem-interventies**

Zaal : Dexter 13

Beschrijving : Toepassingen van biologische bestrijding, groenbemesters, compost, producten die de bodem verbeteren. Leer meer over de effectieve toepassing van biochar, compost, steenmeel en bokashi.

Workshopleiders : Gerard Korthals (NIOO, Wageningen Soil Network) en Wijnand Sukkel (PPO/WUR)

Met bijdrage van : Biochar Nederland over biochar

Carpay advies over steenmeel

René jochems (Groeibalans) over bokashi en bodembiologie

**Precisielandbouw en natuurlijk bodembeheer**

Zaal : Dexter 14

Beschrijving : Zo min mogelijk belasten van de grond. De natuur haar werk laten doen met behulp van nieuwe technologie.

Workshopleider : Paul van Ham (Multitooltrac)

Met bijdrage van : Romke Postma (NMI-agro)

André Jurrius (akkerbouwer)

**Agroecologie in beweging**

Zaal : Dexter 19

Beschrijving : Hoe krijgen we agroecologie beter op de kaart? Perspectieven vanuit sociale beweging en vanuit beleid, en uitleg over de Brabantse 'Green Deal'.

Workshopleider : Jeroen Watté (Wervel)

Met bijdrage van: Jolanda van de Meulen (provincie Brabant)

Edith van Walsum (ILEIA)

Hanny van Geel (La Via Campesina)

**Bodems in de stadslandbouw**

Zaal : Dexter 15

Beschrijving : Hoe kom je aan een gezonde bodem in de stad?

Workshopleider : Marijtje Mulder (Het Zoete Land)

Met bijdrage van: René Rietra (Alterra)

Mies Canestrelli (Transfarmers)

Greet Goverde (Platform ABC)

**Boer zoekt grond**

Zaal : Dexter 16

Beschrijving : Kennismaking met verschillende initiatieven om (jonge) boeren aan gezonde grond te helpen.

Workshopleiders: Daphne Lubbers (Brabantse Milieufederatie) en Joris van der Kamp (Future Farmers Movement)

Met bijdrage van: Helmer Wieringa (Landgilde)

Severijn Velmans (St. Grondbeheer, De Nieuwe Rentmeester)

Jack Verhulst (Goed Boeren)

Linda Jak (Tuinderij 't Wild)

Mary Fiers (Groen Ontwikkelingsfonds Brabant NV)

**Bodem, consument en gezondheid**

Zaal : Dexter 17

Beschrijving : Kunnen consumenten kiezen voor gezonde grond? Gezonde bodem voor gezond voedsel.

Workshopleider : Martien Lankester (Avalon)

Met bijdrage van: Mr Humus (Jan-Diek van Mansvelt, Down2Earth)

Michaël de Wilde (Save our Soils, Eosta)

Roy Kloet (Geofox-Lexmond)

**Bodem in (circulaire) economie**

Zaal : Dexter 18

Beschrijving : Organische reststoffen zijn onmisbaar in goed bodembeheer. Niet in de brand maar op het land! Haal het meeste uit je organische stof (cascadering).

Workshopleider : Piet Rombouts (Brabantse Milieufederatie)

Met bijdrage van: Natuurlijk Kapitaal Brabant

Nicolette Klijn (RVO Nederland)

Joeke Postma (Wageningen Universiteit)

Mark van Iersel (van Iersel Compost)

# Bodem Anders!

Ontmoeting voor Boer en Burger



[bodem@voedselenders.nl](mailto:bodem@voedselenders.nl)

[www.voedselenders.nl](http://www.voedselenders.nl)

 [facebook.com/voedselenders](https://www.facebook.com/voedselenders)

 [@voedselenders](https://twitter.com/voedselenders)



Foto bodemprofiel: Jan Bokhorst